

Kjennetegn ved barn og unge som begår kriminelle handlinger og virkninger av straff

Ole Røgeberg

Seniorforsker

Frischsenteret

Kjennetegn ved barn og unge som begår kriminelle handlinger og virkninger av straff

Utarbeidet på oppdrag for Justis- og beredskapsdepartementet

Unge lovbrystere

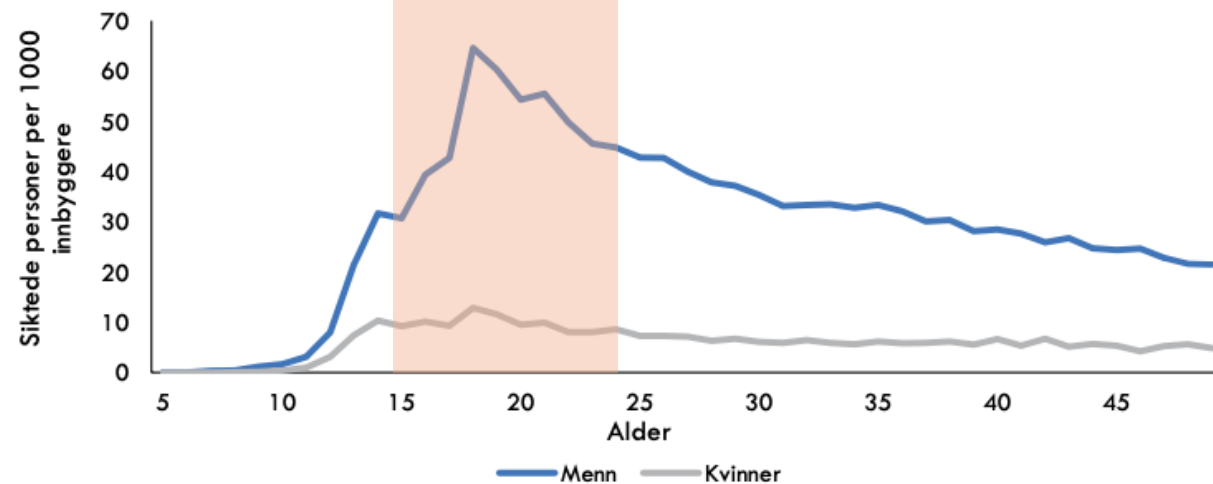
- Oslo Economics rapport for Justis- og beredskapsdepartementet
  - Rapport lansert juni 2022
- Belyser tre spørsmål:
  - Hvem er de?
  - Hva slags straffereaksjoner får de?
  - Hvordan går det med dem videre?
- Forsøker å si noe om *virkingen* av straff

Datagrunnlag

- Hvem har vi informasjon om?
  - Hovedutvalg
    - Alle unge (født 1980-2005)
    - De unges foresatte
  - Kausal analyse
    - Alle registrert med sak i Lovisa (saksbehandlingssystem ting- og lagmannsretter)
- Hva slags informasjon har vi om disse?
  - Kriminalitet (siktelsler 1992-2019 og straffereaksjoner 1980-2020)
  - Befolkningsregister (Bosted, slekt, faste kjennetegn)
  - Inntekt (Inntekt, skatt og formue)
  - Utdanning (løpende situasjon, grunnskolepoeng)
  - Barnevern
- NB! Vi brukte *gjerningsår* og ikke *registreringsår* på siktelsler
  - Gjør at vi kun kan følge utvikling til 2017

Unge lovbrύτεe (15-24) står for en betydelig del av kriminalitetsbildet

Figur 3-1: Antall siktede personer per 1000 innbyggere etter alder 5-49 år, 2019

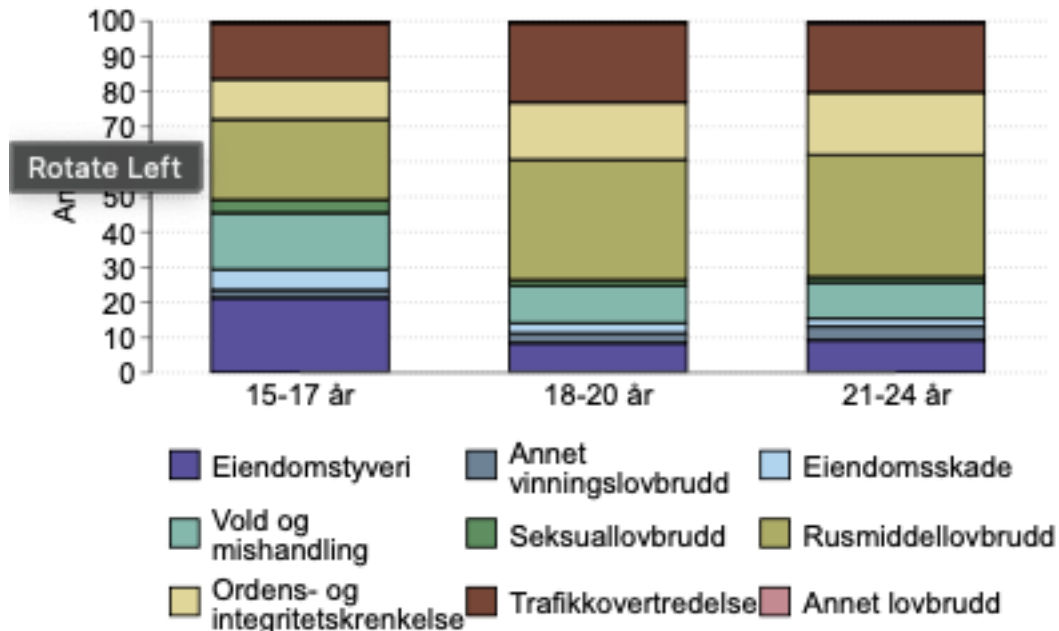

Kilde: SSBs statistikktabell 09415 (2021e)

- Risikoen for lovbrudd øker markant gjennom ungdomstiden og er på topp i attenårsalderen

Typen lovbrudd varierer med alder

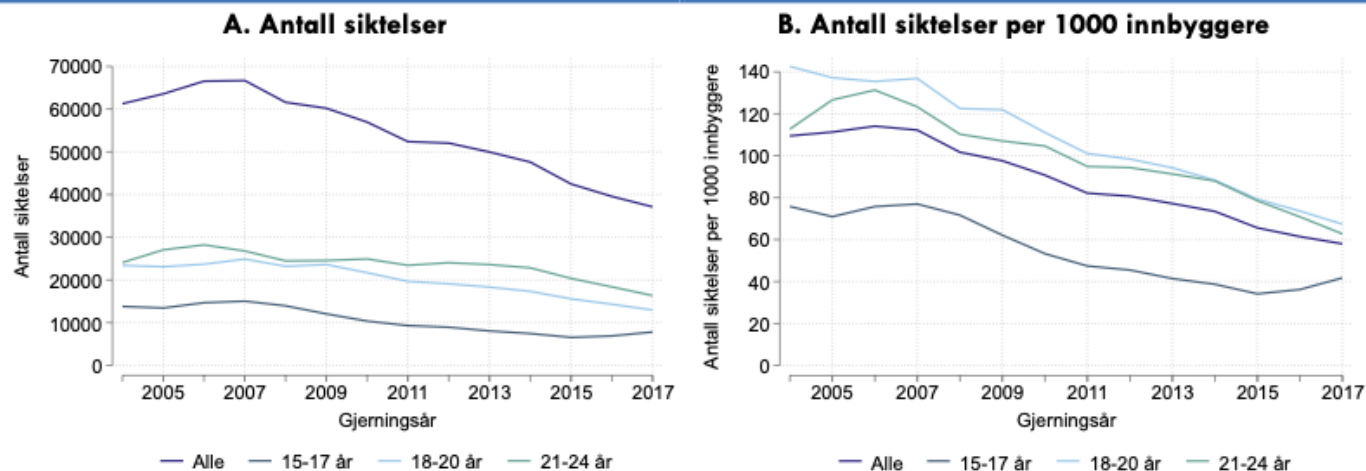
A. Antall siktelser i 2013-2017 per aldersgruppe

- Siktede alder 15-17
  - Eiendomstyveri, rusmiddellovbrudd og eiendomsskade dominerer
- Siktede alder 18-24
  - Trafikkovertrjedelser, rusmiddellovbrudd og ordens- og integritetskrenkelse dominerer

Tegn til positiv tidsutvikling i våre data

Figur 3-2: Antall siktelser og antall siktelser per 1000 innbyggere i aldersgruppen 15-24 år i perioden 2004-2017

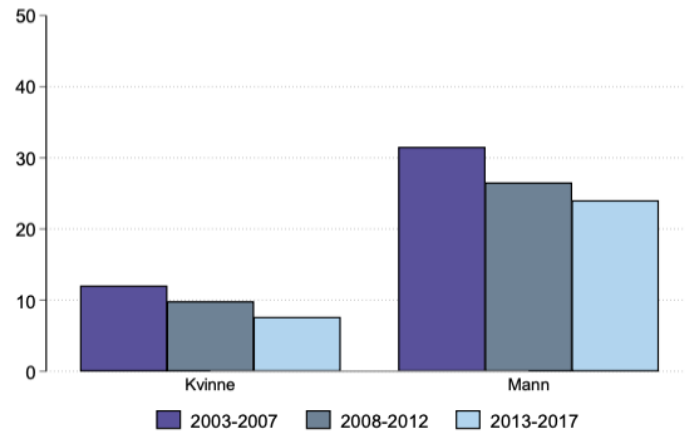

- Færre siktelser blant unge

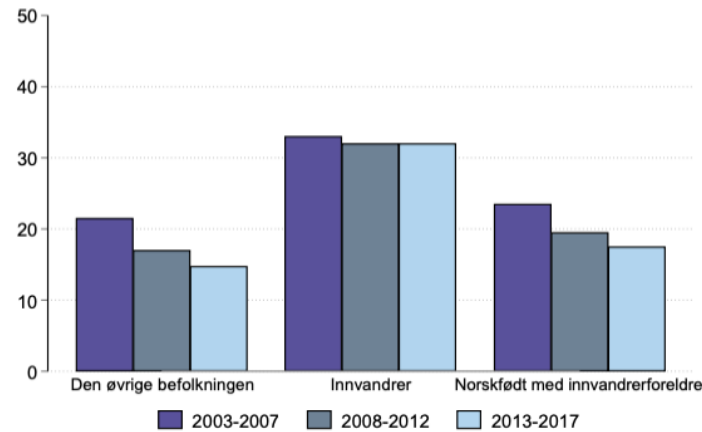
Merknad: Utvalget er barn og unge som er siktet for minst ett lovbrudd og som var 15-24 år på gjerningstidspunktet. Kilde: Data på utlån fra Statistisk sentralbyrå

I våre data falt siktelsene i de fleste demografiske grupper

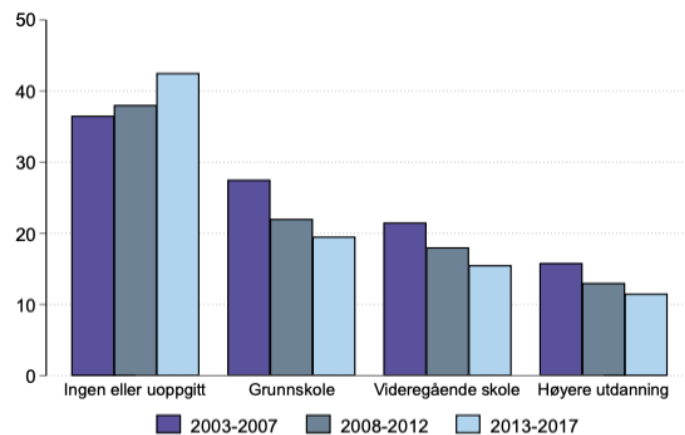
A. Kjønn

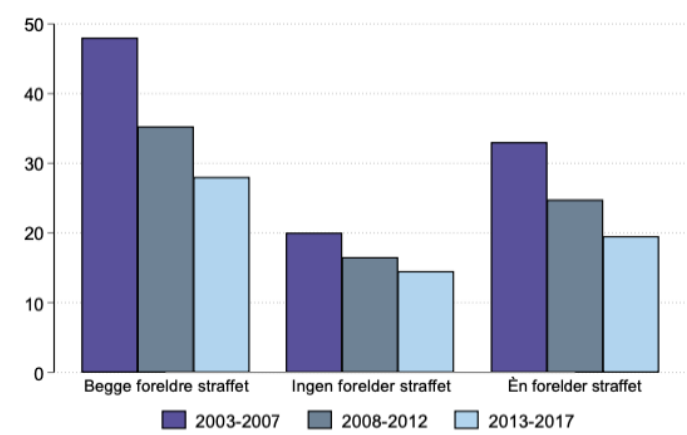
B. Innvandrerbakgrunn

C. Mors utdanning

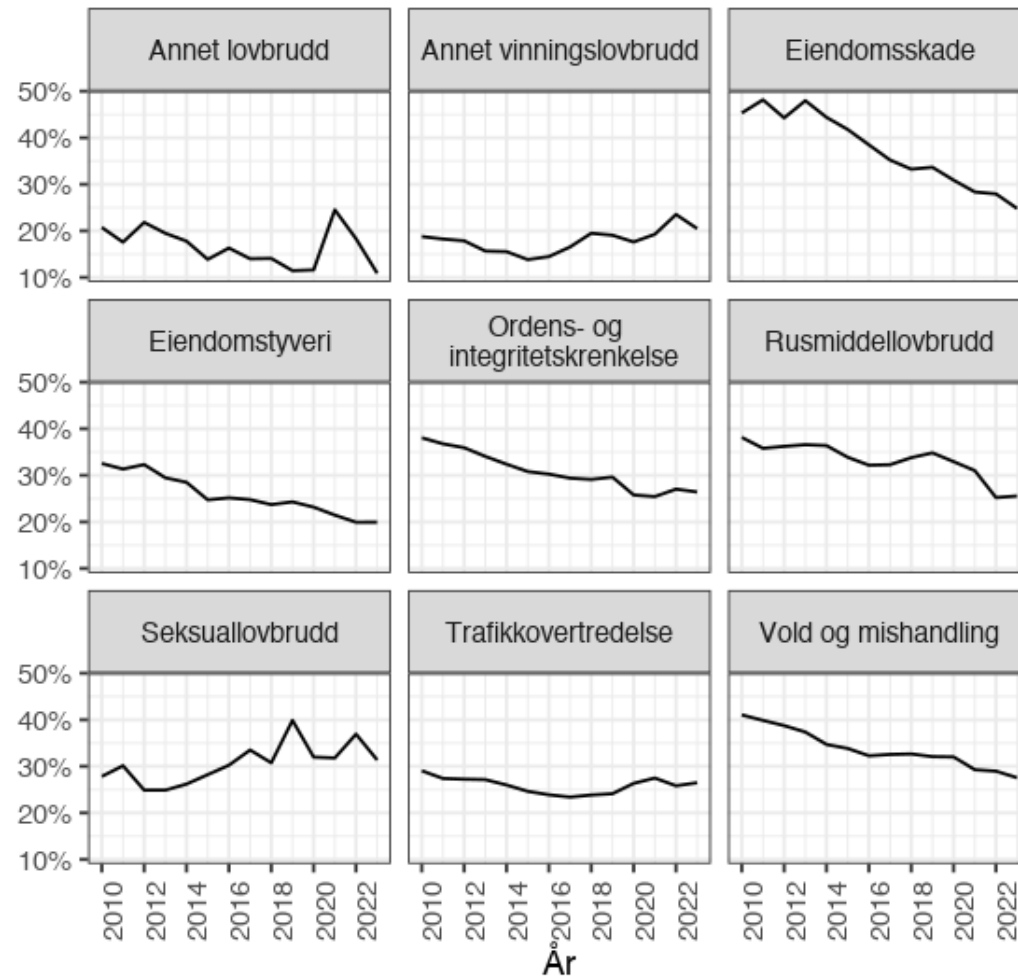
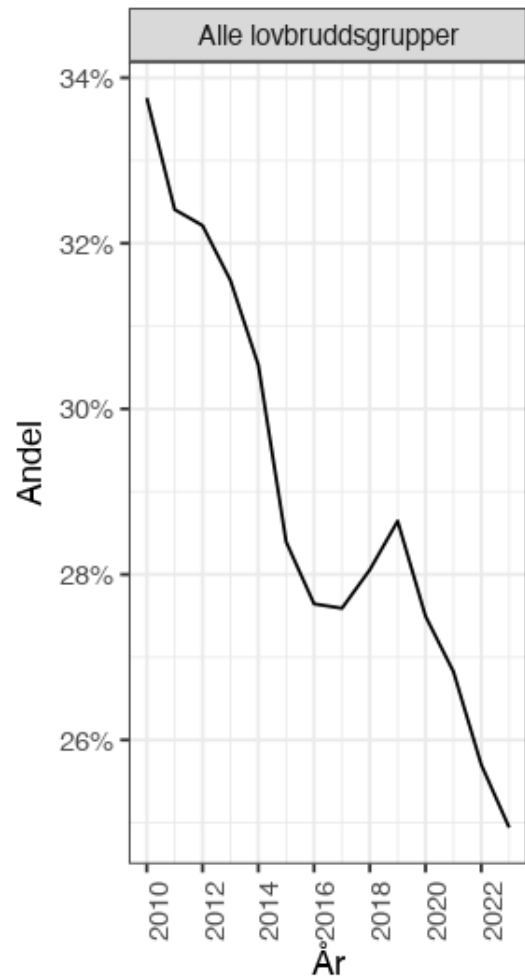

D. Foreldres kriminelle bakgrunn

- Den avvikende trenden var siktelsene fra innvandrere født i utlandet – vedvarende høyt

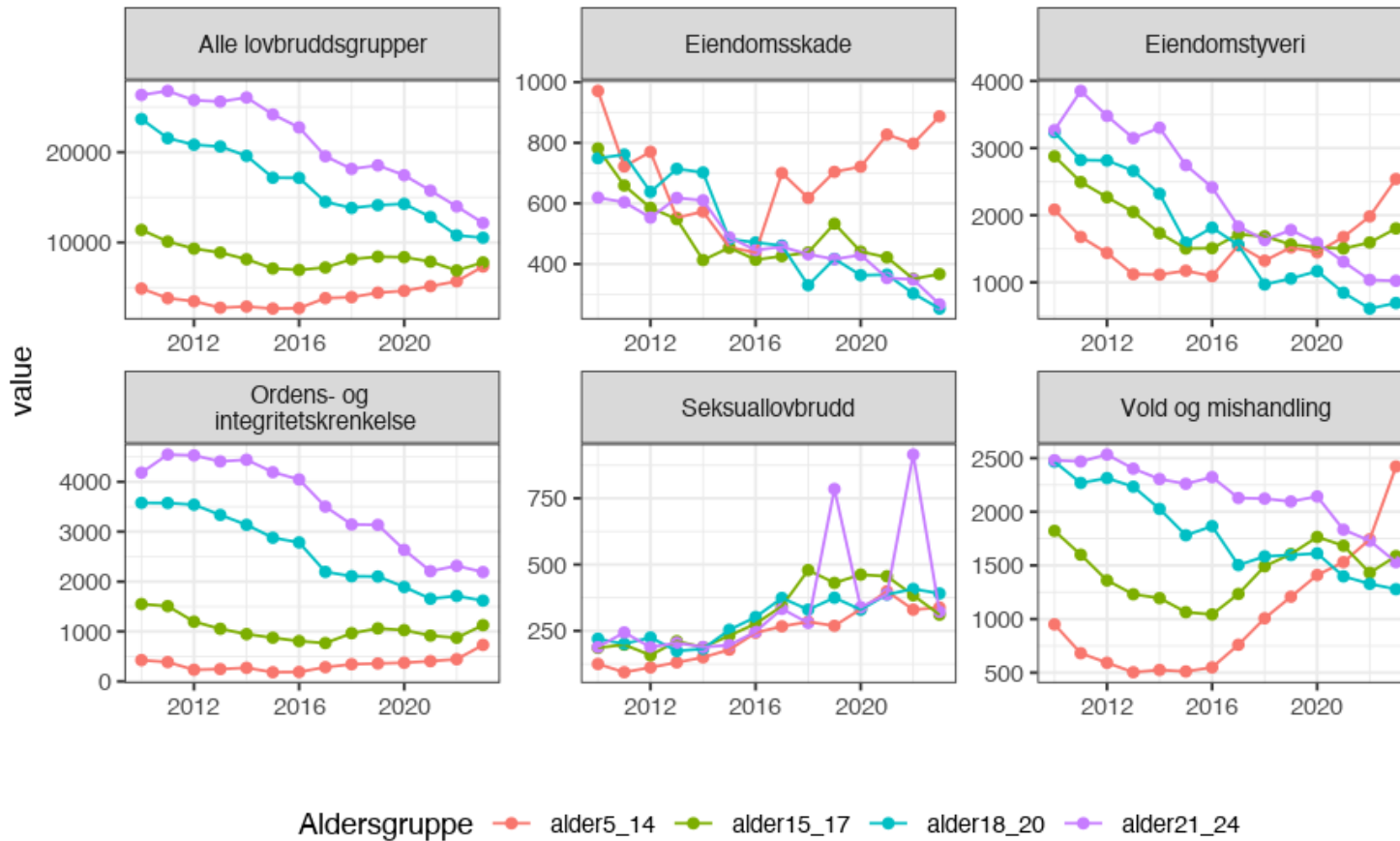
Denne positive utviklingen har fortsatt i etterkant

- Bruker oppdaterte data fra SSB Statistikkbank
- Viser *andelen* av alle siktelser som kommer fra unge (15-24) etter lovbruddstype

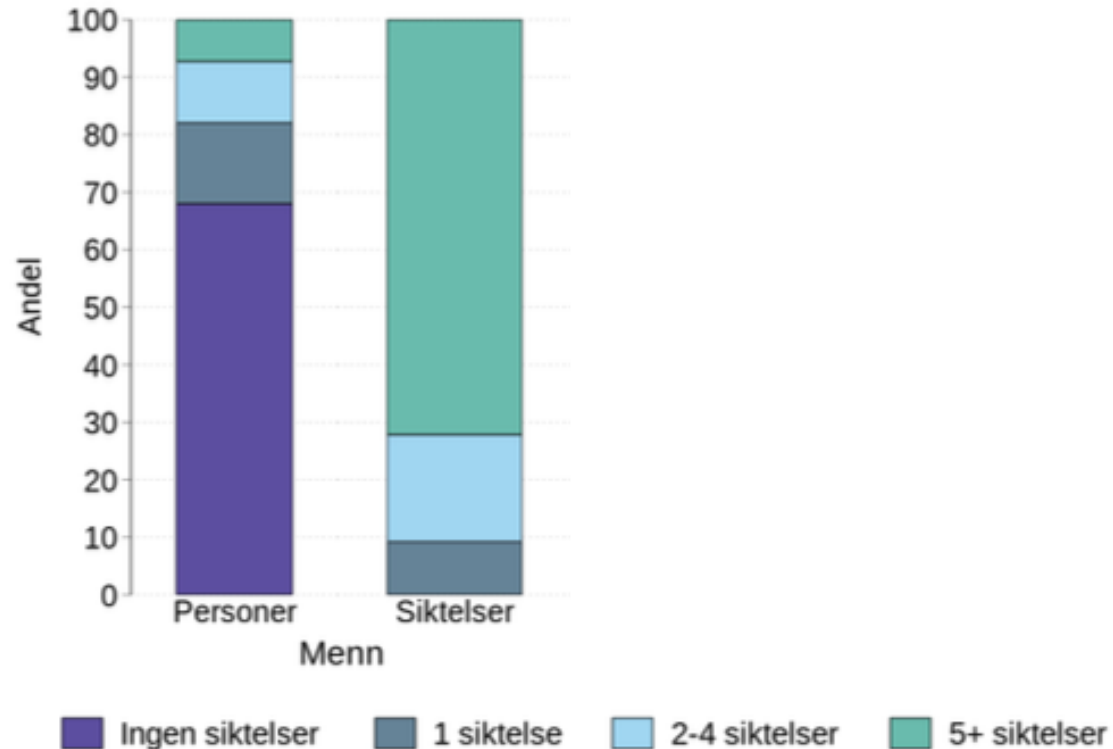
Men: SSB-tall tyder på at det skjer noe *under* den kriminelle lavalder

- Tall fra SSBs statistikkbank

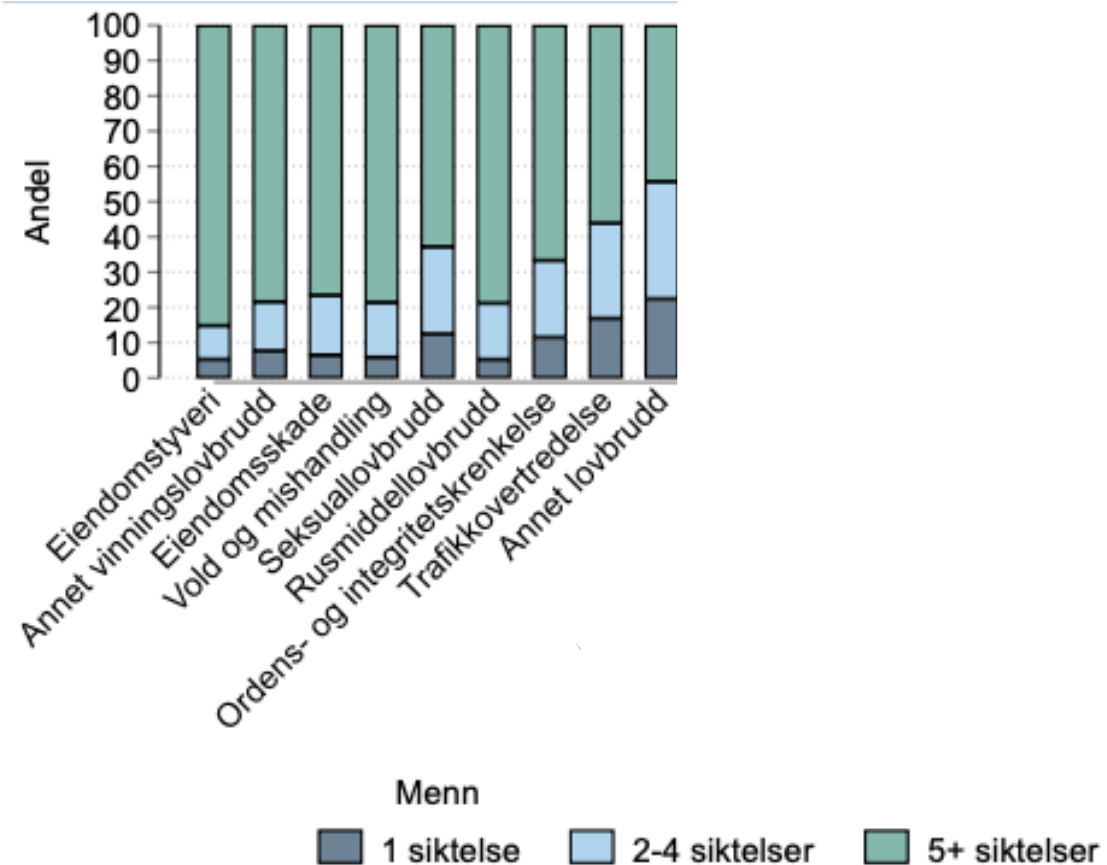
Hvem er de unge lovbryterne?

Siktelser er svært ujevnt fordelt i befolkningen

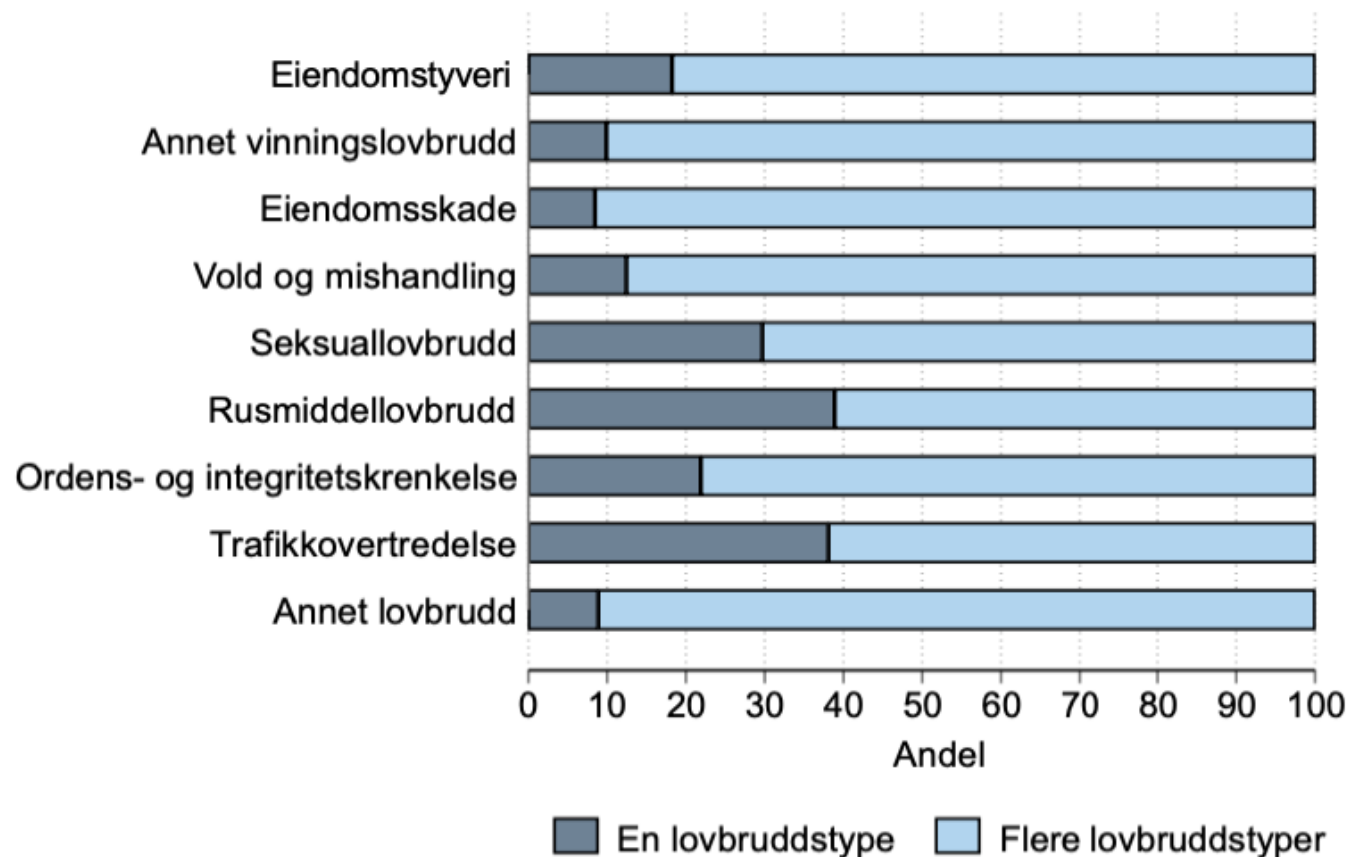
- De fleste unge blir ikke siktet for noe i alderen 15-24
- En liten andel står for flertallet av siktelsene
  - 8% av mennene 73% av siktelsene
  - ~1% av kvinnene stod for 50% av siktelsene
- Det er betydelig flere menn enn kvinner som siktes

Gjengangere dominerer i de fleste lovbruddsgrupper

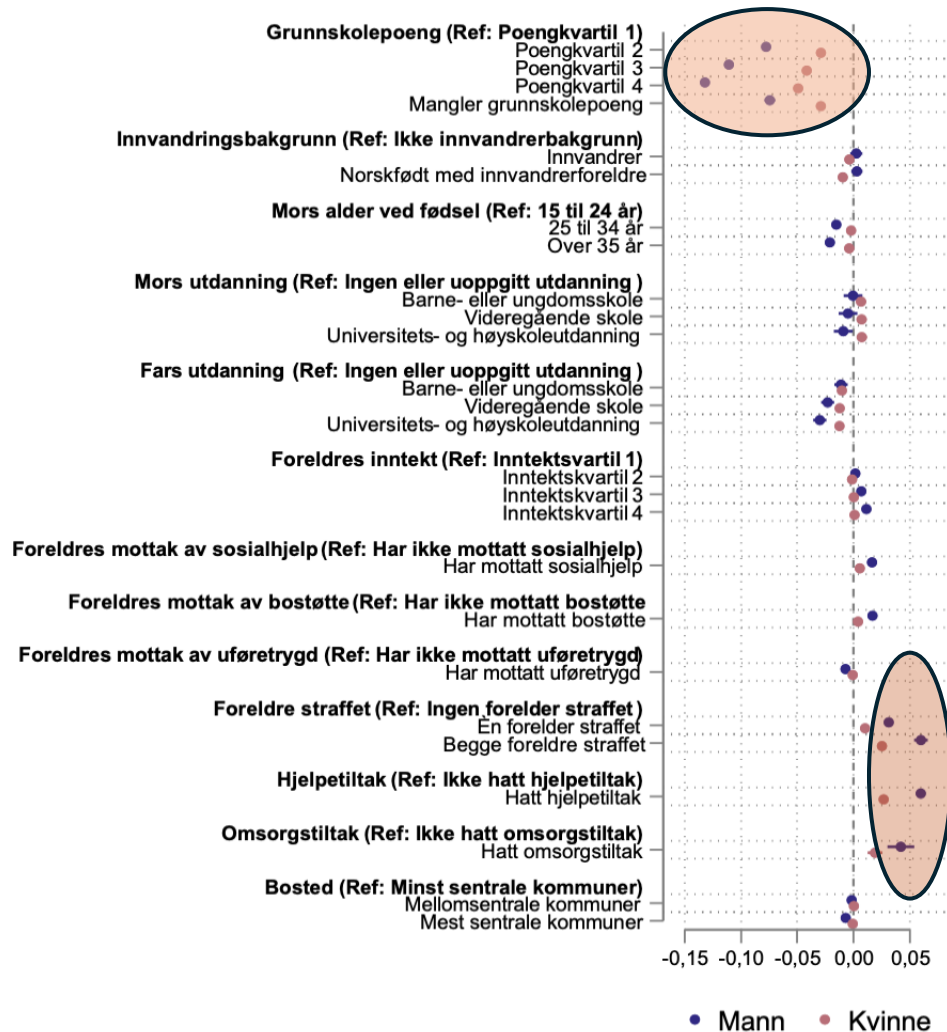
- Mer enn 80% av alle siktelser for eiendomstyveri gjaldt gjengangere (5+) blant menn
- Kvinnens siktelser er mindre skjevfordelt

Og mange av gjengangere er siktet for ulike typer lovbrudd

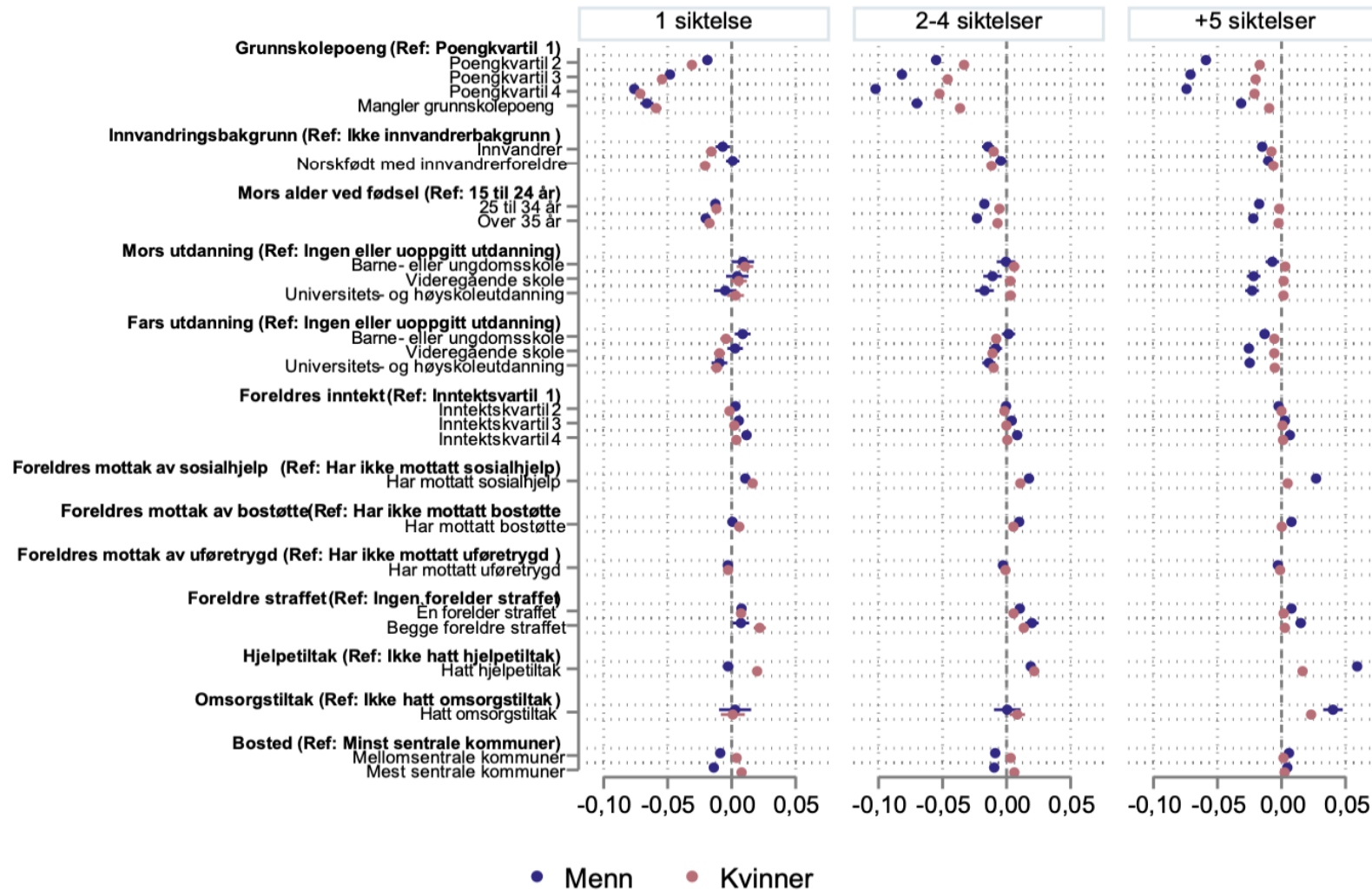
- Kun de med 2+ siktelser i alderen 15-24
- Noen lovbruddstyper er mer “isolert”
  - Seksual
  - Rusmiddel
  - Trafikkovertrredelse

Hvordan skiller de siktede seg fra andre unge?

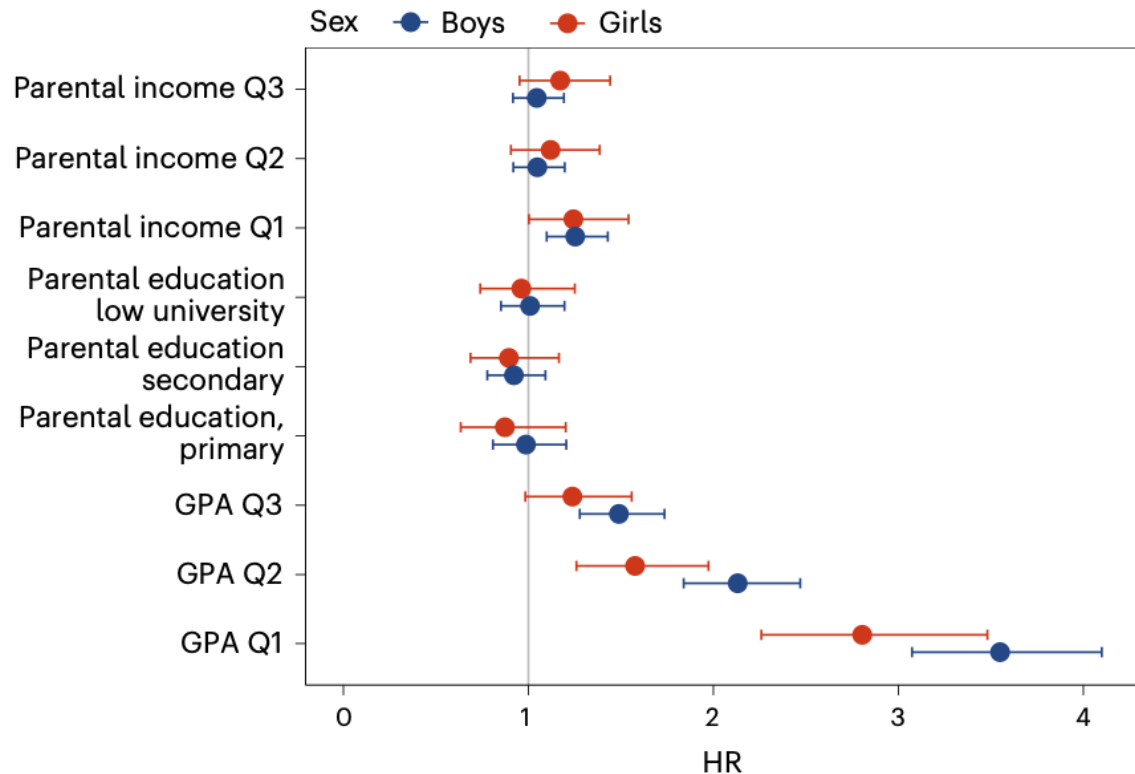
- Viser hvordan sannsynligheten for å være siktet varierer over kjennetegn (simultan analyse)
- “Skoleslitere” kraftig overrepresentert
- Vanligere med:
  - Straffede foreldre
  - hjelpe- og omsorgstiltak
- Mindre – men statistisk tydelige – forskjeller etter
  - Mors alder
  - Fars utdanning
  - Sosial og bostøtte

Skiller gjengangere seg ytterligere ut?

- Viser sannsynligheten for å være i en siktelsesgruppe
  - Forsiktig med direkte sammenligninger på tvers av siktelsesgrupper (Baserate menn: ca 0.15, 0.1, 0.08)
- Gjenganger-menn:
  - Få grunnskolepoeng
  - Unge mødre
  - Lavt utdannede foreldre
  - Høyere forekomst av hjelpe- og omsorgstiltak

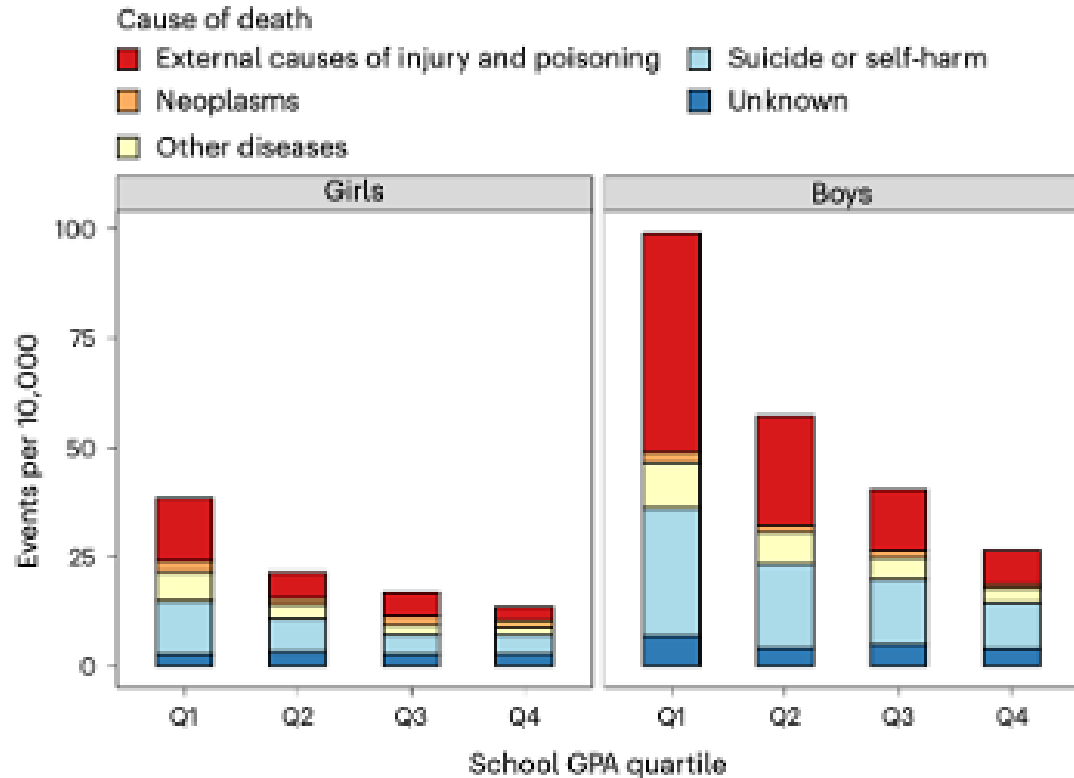
De som sliter på skolen sliter...

- Figuren viser *relativ* dødelighet
- Sammenhengen mellom tidlig død og foreldres inntekt og utdanning blir nesten borte når du justerer for egne grunnskolepoeng

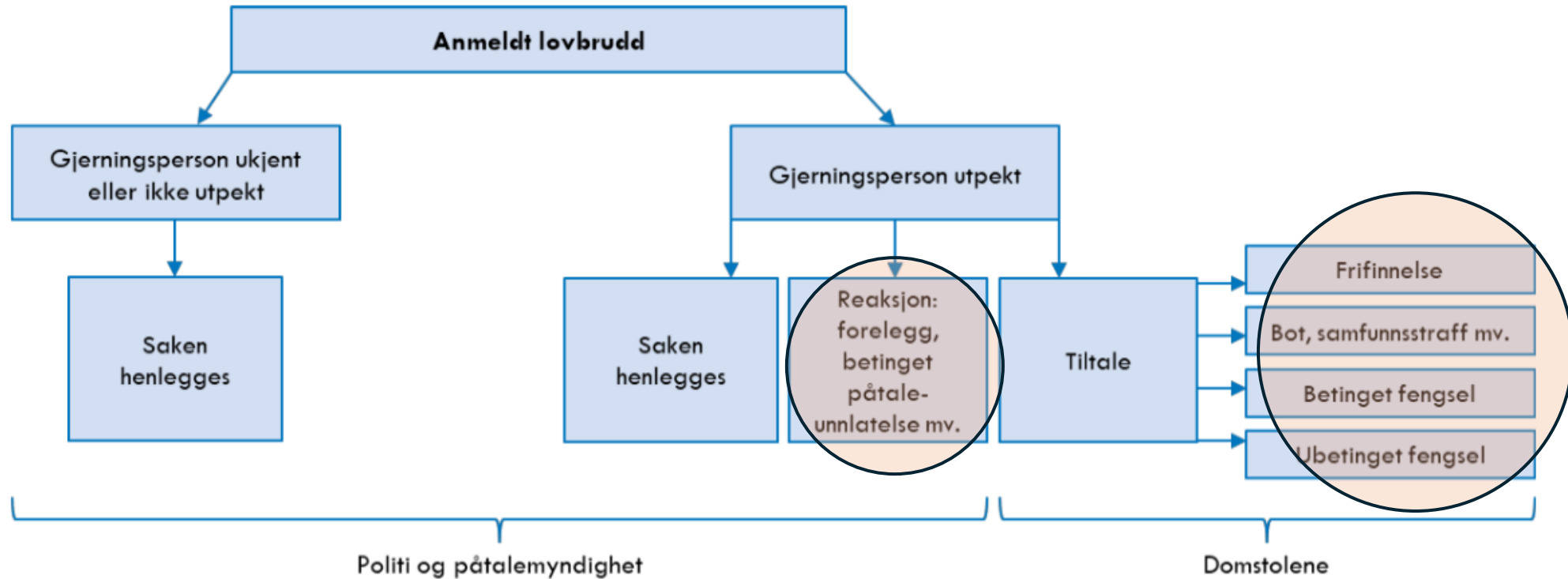
De som sliter på skolen sliter...

- Figuren viser *relativ* dødelighet
- Sammenhengen mellom tidlig død og foreldres inntekt og utdanning blir nesten borte når du justerer for egne grunnskolepoeng
- Dødsfallene er potensielt forebyggbare

Hva slags straffereaksjoner får de?

Straffereaksjoner

Rotate Left

Ilagt av påtalemyndighet

Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg
----------------------------	------------------	----------

Idømt av domstol

Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring
-----	---	----------------	---------------	-------------------	-----------

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Ungdomsoppfølging

Unge mellom 15-18 der tverrfaglig behandling anses å virke individualpreventivt.

Kan både idømmes av domsstol og påtale.

Krever samtykke.

Administreres av konfliktrådet.

Inntil ett års varighet.

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtale- unntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdings- utsettelse (betinget fengsel)	Samfunns- straff	Ungdoms- straff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Fornærmet og gjerningsperson
må samtykke.
Gjenopprettende prosess og
dialog.

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtale- unnlatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdings- utsettelse (betinget fengsel)	Samfunns- straff	Ungdoms- straff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Straffeskyld anses bevist men bringes ikke til retten.
Kan gjøres betinget (prøvetid, ruskontrakt, meldeplikt, mekling i konfliktråd o.l.)

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtale- unntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdings- utsettelse (betinget fengsel)	Samfunns- straff	Ungdoms- straff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Frivillig tilbud fra påtalemyndighet om å gjøre opp utenfor rettssystemet.
Forenklet forelegg: faste satser

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Pålegg fra domsstol om å betale beløp – ofte gitt i kombinasjon med annen straff.

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Fengselsstraff som kun utløses dersom vilkår brytes i en angitt prøveperiode (typisk 2, inntil 5 år)

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Alternativ til fengsel:
samfunnsnyttig tjeneste, tiltak eller program i angitt antall timer.
Anses som mer rehabiliterende for noen typer lovbryttere.

Ilagt av påtalemyndighet			Idømt av domstol					
Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg	Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring

Barn/unge med alvorlige lovbrudd – reaksjon i frihet forutsatt tett oppfølging og med klart oppfølgingsbehov (typisk i konfliktrådet).
Inntil 3 år varighet.
Krever samtykke.

Rotate Left

Ilagt av påtalemyndighet

Overføring til konfliktråd	Påtaleunntatelse	Forelegg
----------------------------	------------------	----------

Idømt av domstol

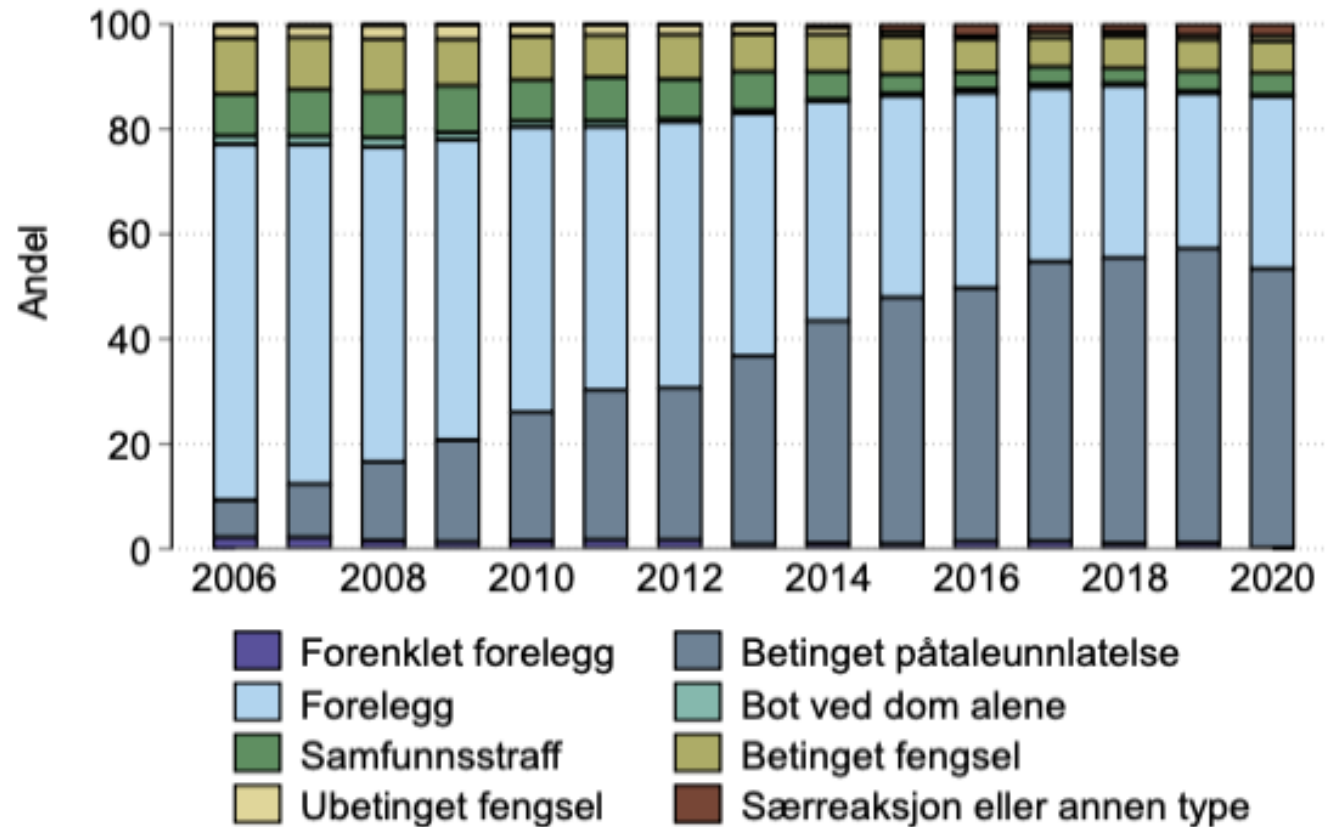
Bot	Fullbyrdingsutsettelse (betinget fengsel)	Samfunnsstraff	Ungdomsstraff	Ubetinget fengsel	Forvaring
-----	---	----------------	---------------	-------------------	-----------

Kan også ses på som to tilnærminger

«Tradisjonell reaksjon»	Ubetinget påtaleunntatelse	Bot	Betinget fengsel	Samfunnsstraff	Ubetinget fengsel
Gjenopprettende prosess	Påtaleunntatelse/ overføring til konfliktråd	Ungdomsoppfølging		Ungdoms-straff	Ubetinget fengsel

Reaksjonene overfor de yngste har endret seg

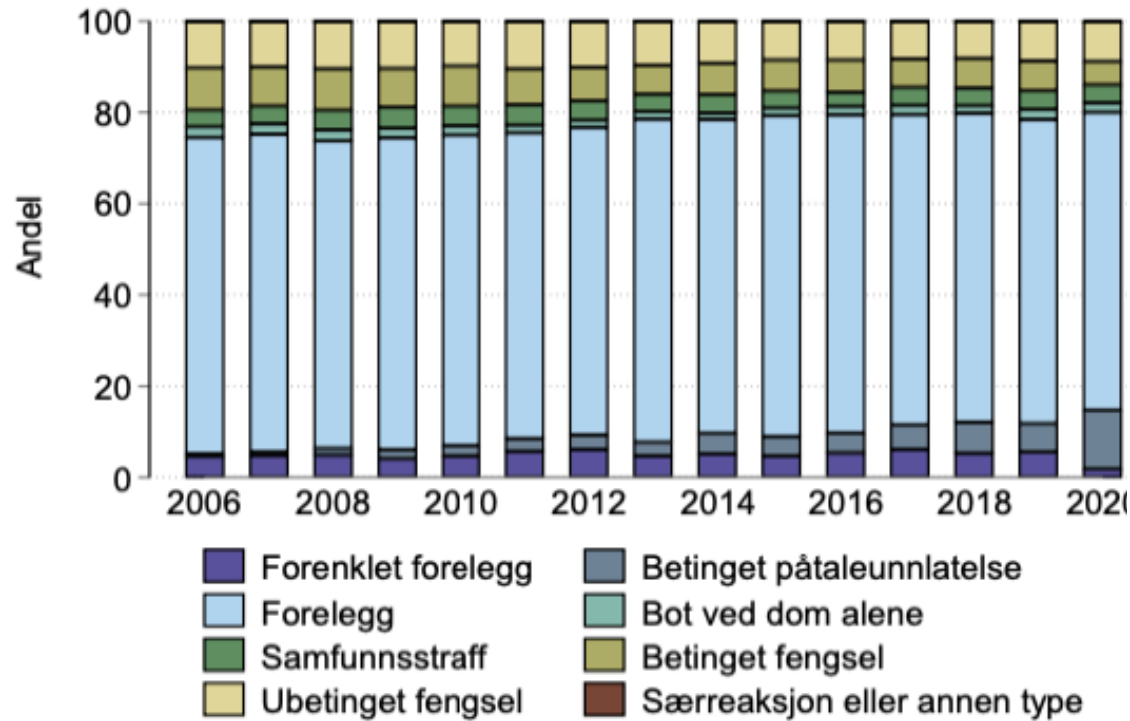
A. 15-17 år

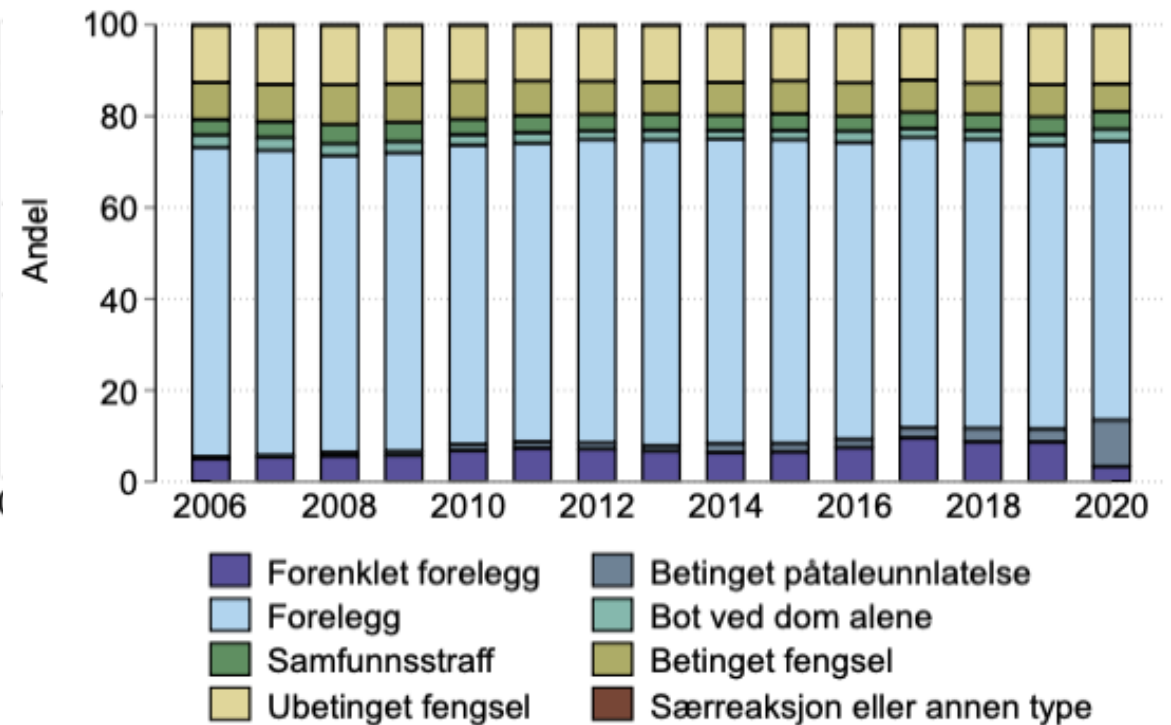
- Det store skiftet har vært fra forelegg (og i mindre grad samfunnsstraff og betinget fengsel) til “Betinget påtaleunntatelse”
- Henger sammen med FNs barnekonvensjon
  - Innarbeidet i lovgivning 2003
  - Utredet i handlingsplan, stortingsmelding og NOU
  - Munnet ut i lovendringer – gjeldende fra 2013
- Sentrale endringer:
  - Ubetinget fengsel kun hvis særlig påkrevd
  - Samfunnsstraff som alternativ også for fengsel > 1 år
  - Redusert minstetid for betinget påtaleunntatelse
  - Innføring ungdomsstraff og -oppfølging

De litt eldre ser liten endring

B. 18-20 år

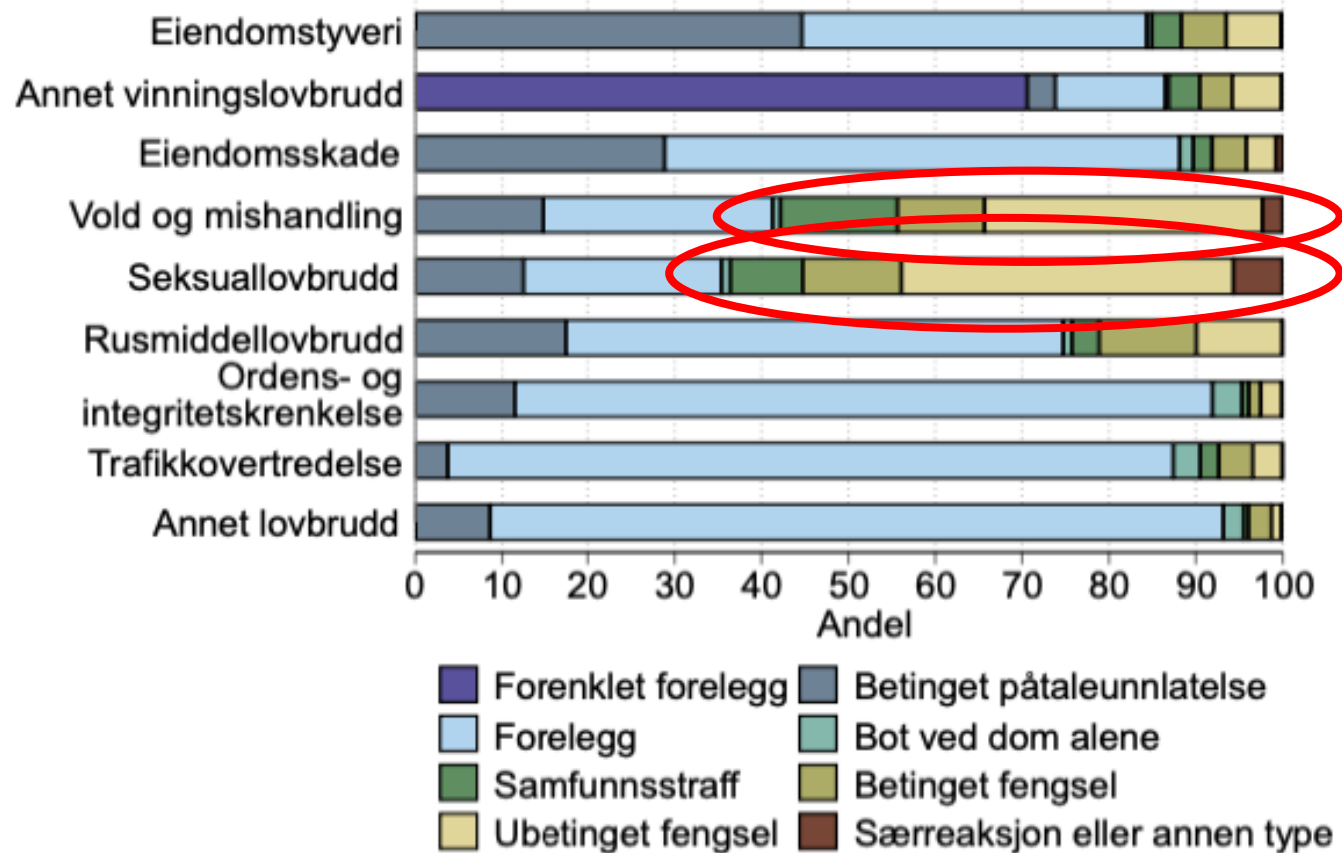
C. 21-24 år

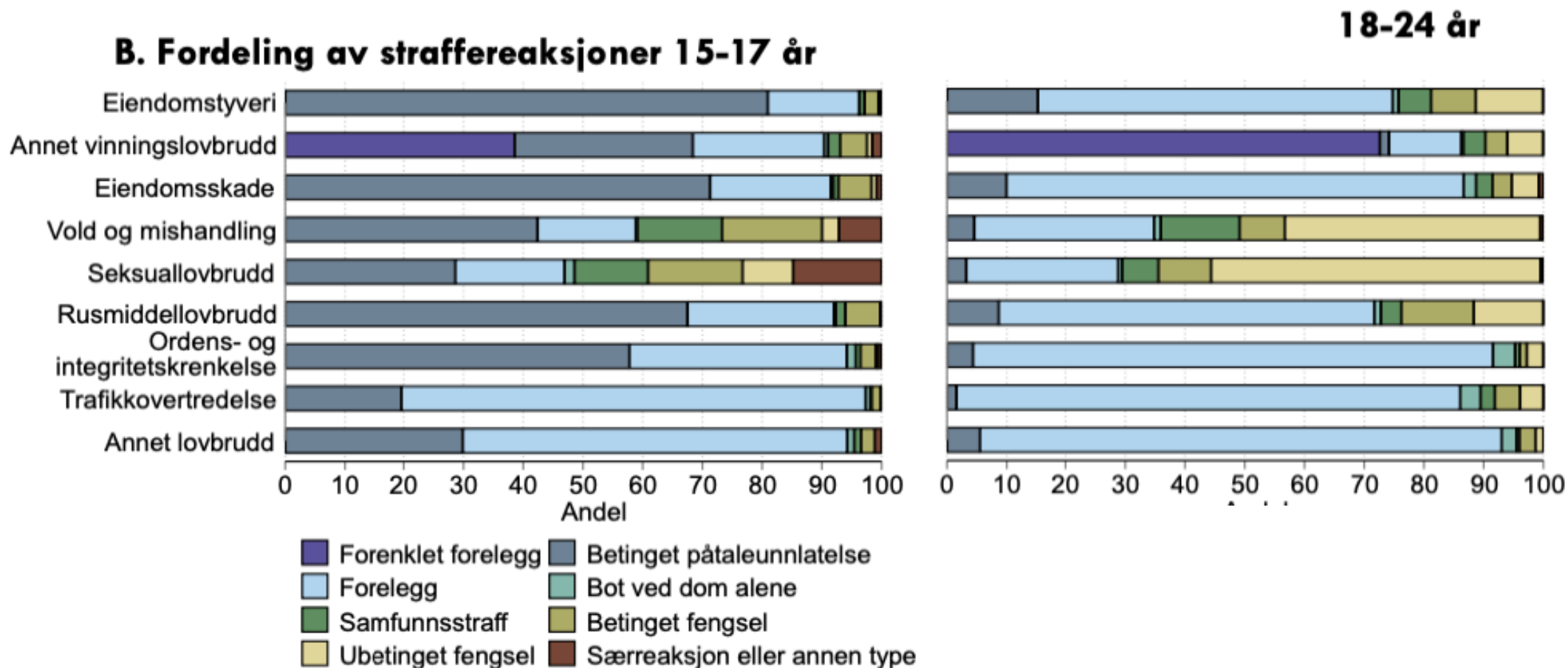
Reaksjonene varierer også med lovbruddstype

B. Fordeling av type straffereaksjon per lovbruddsgruppe

- Betydelig tyngre reaksjoner i snitt for
  - Vold og mishandling
  - seksuallovbrudd

Barn under 18 behandles ulikt innenfor alle lovbruddsgruppene

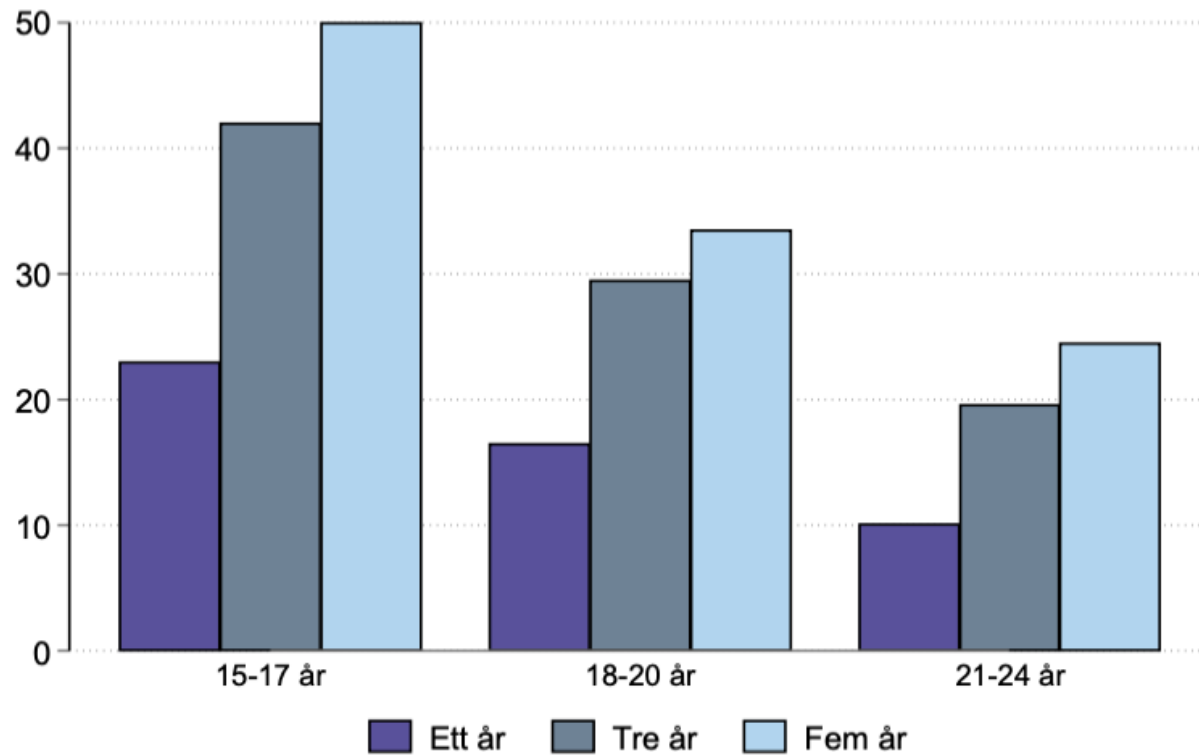

Hvordan går det med dem videre?

Hva vi gjør og hva vi ikke gjør

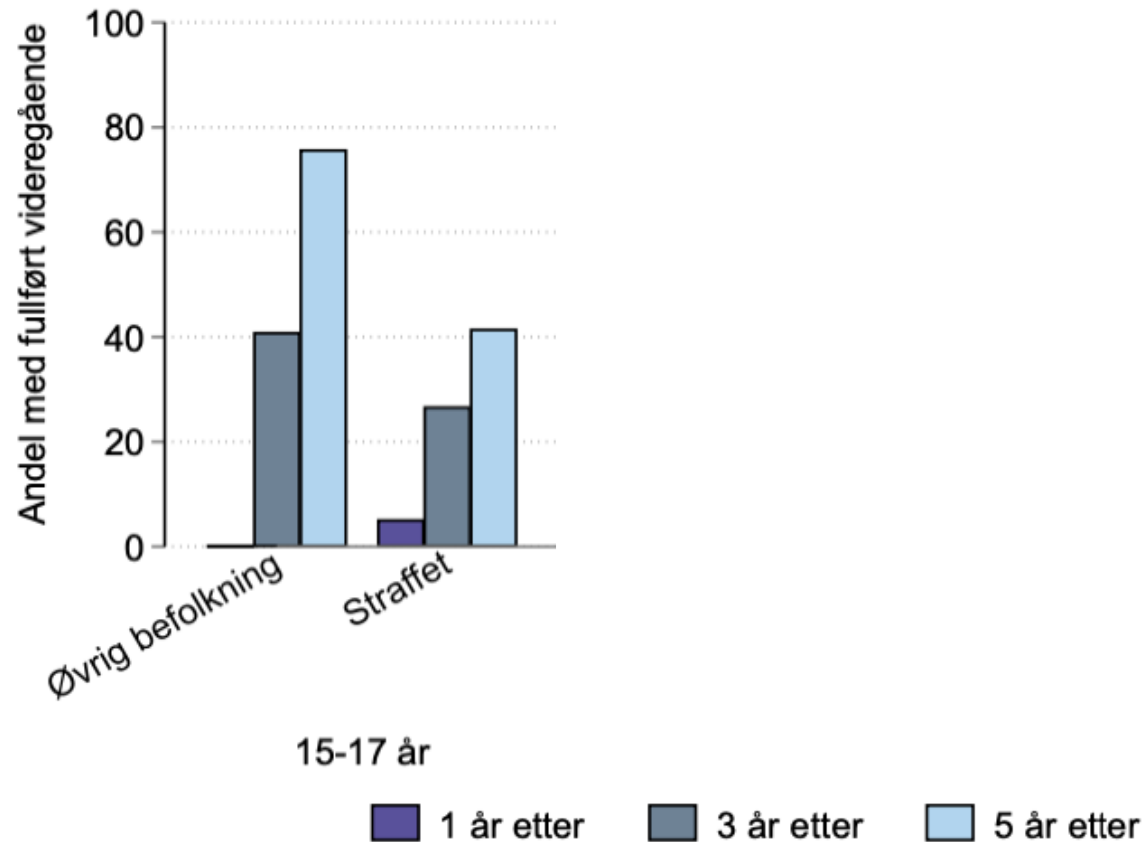
- Vi sammenligner de som er straffet med deres jevnaldrende
- Dette viser ikke konsekvensene av straff
  - Vi vet at de som siktes skiller seg fra de som ikke siktes
  - Vi vet at de som siktes gjentatte ganger skiller seg fra disse igjen
  - Vi vet at de som idømmes ulike straffereaksjoner trolig har begått ulike typer lovbrudd, har ulik lovbruddshistorikk, og at disse trekkene også avspeiler forskjeller i personlighet, oppvekstvilkår o.l.

En del siktes på nytt

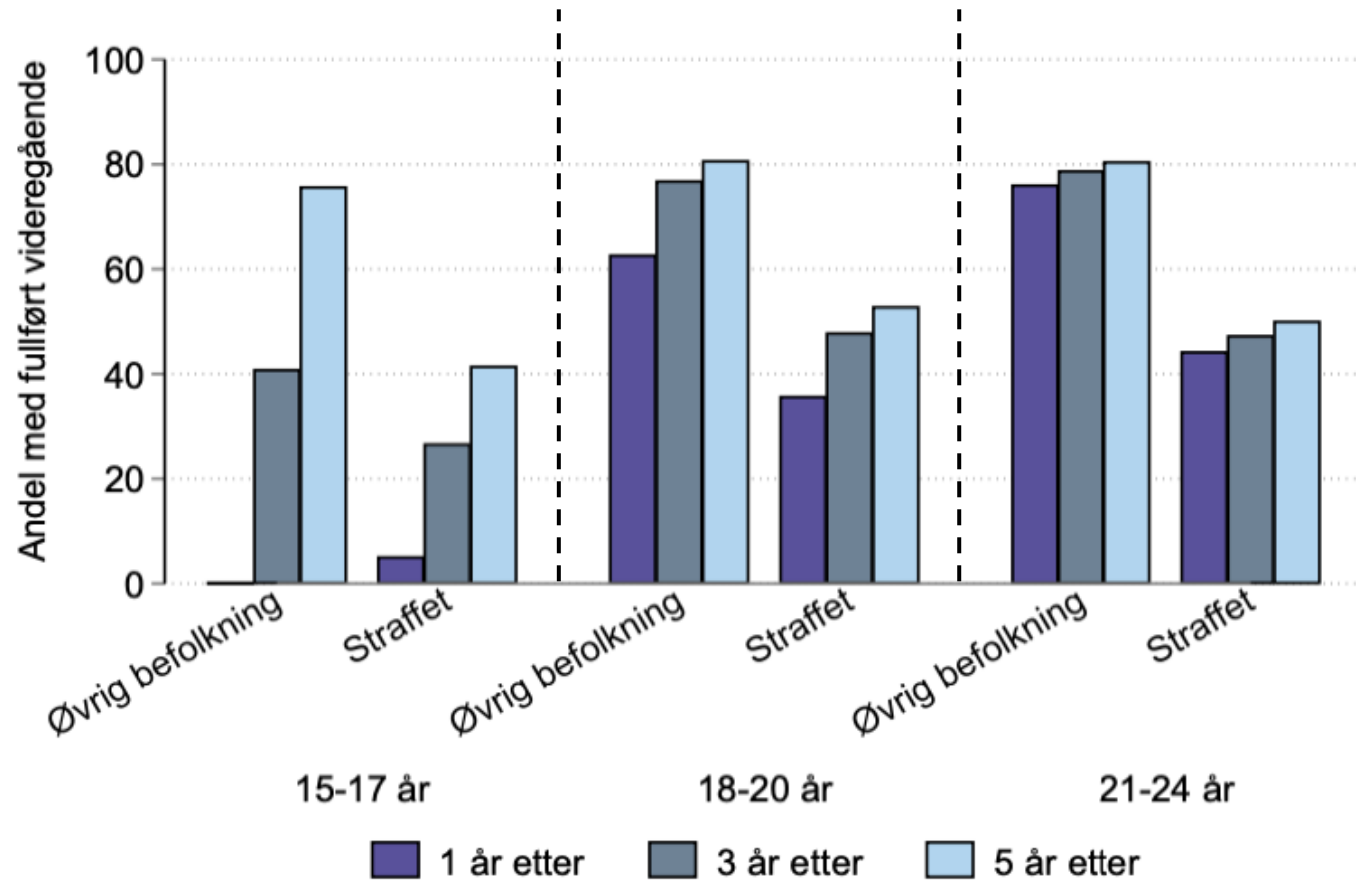
- Figuren viser andelen av førstegangssiktede i 2013 som ble siktet på nytt
- Andelen høyest blant de yngste
  - Naturlig: Lovbruddsrisiko faller etter 18

5 år etter første siktelse har færre fullført videregående

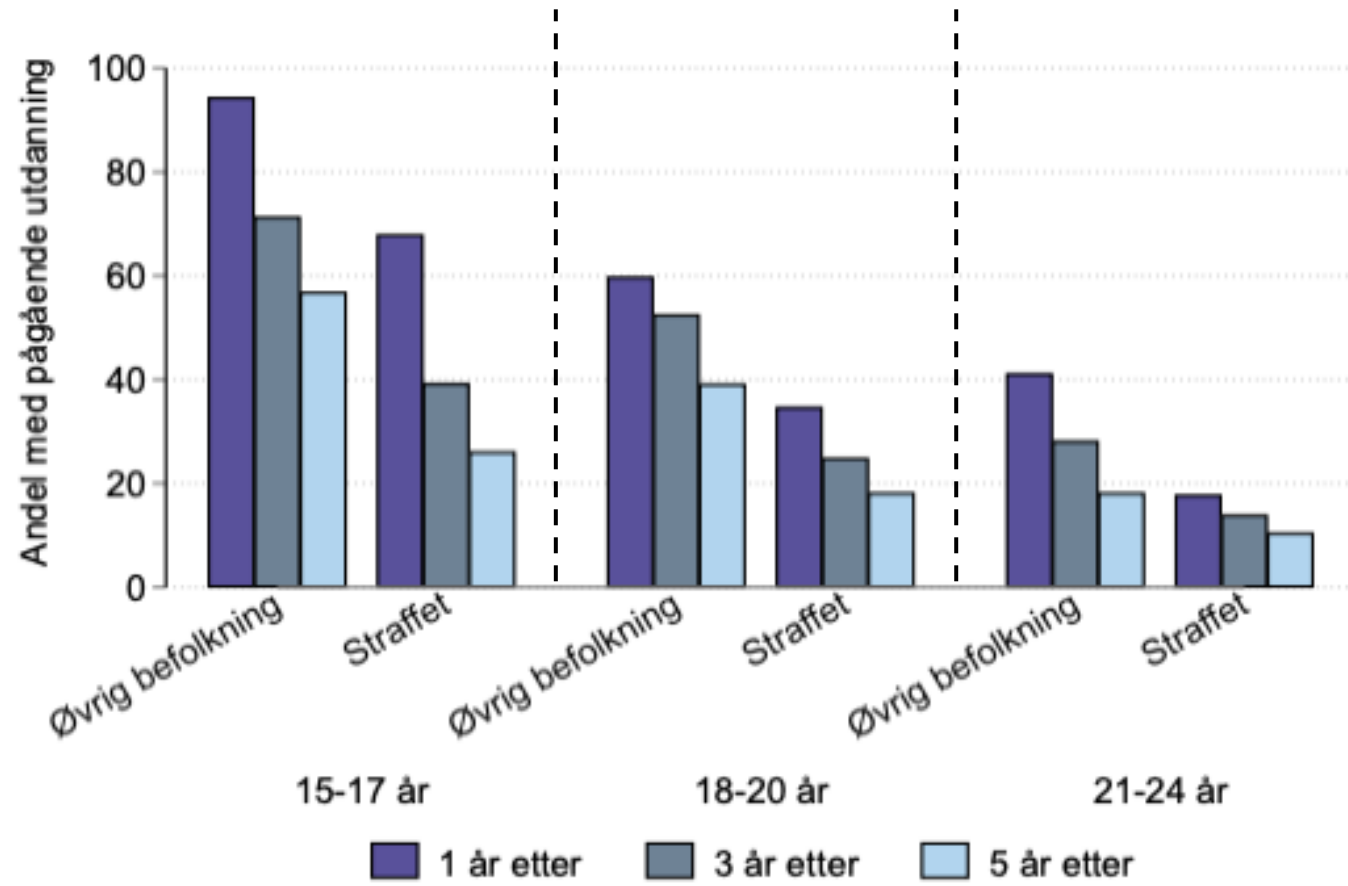
- Figuren viser andelen som har fullført videregående 1, 3 og 5 år etter 2014

5 år etter første siktelse har færre fullført videregående

- Figuren viser andelen som har fullført videregående 1, 3 og 5 år etter 2014
- Forskjellen er stor (rundt 30 prosentpoeng) i alle tre aldersgruppene

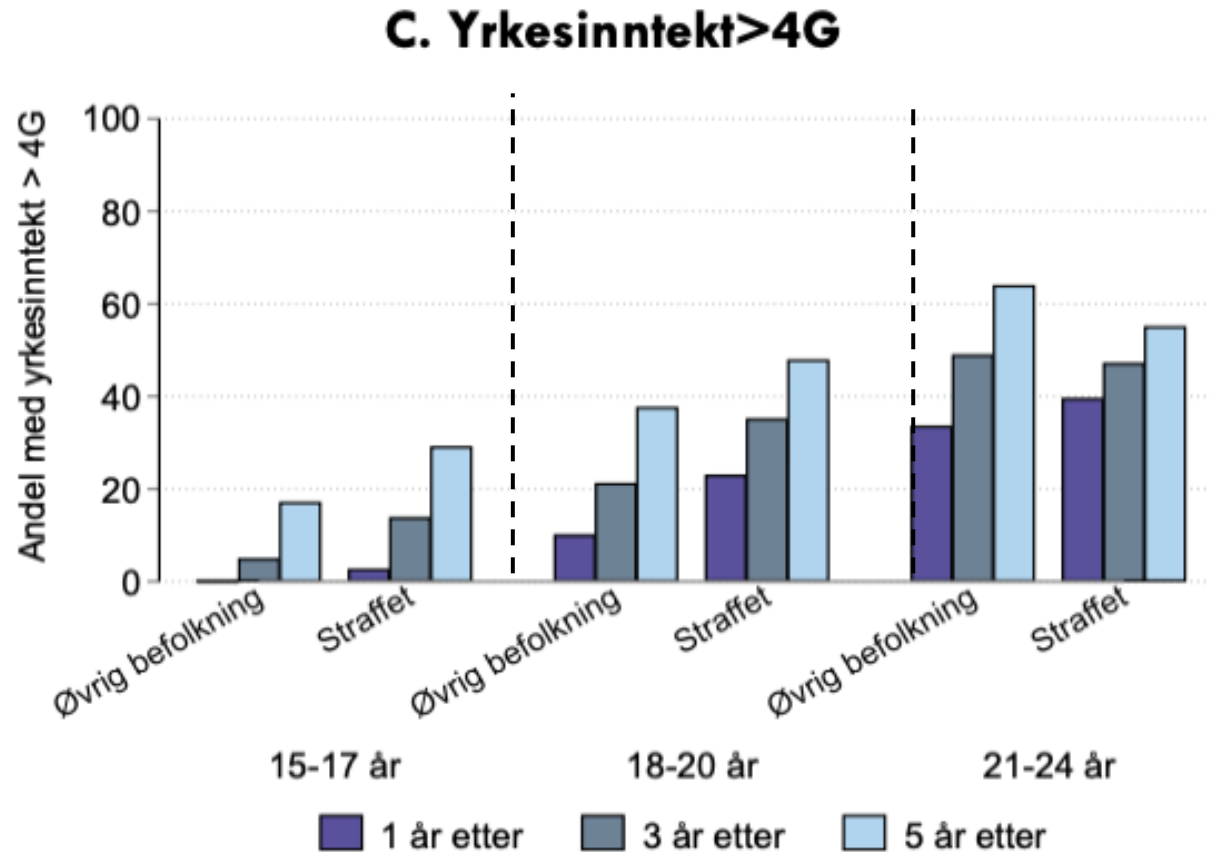
Det er også færre som er i utdanning

- Figuren viser andelen i pågående undervisning 1, 3 og 5 år etter 2014

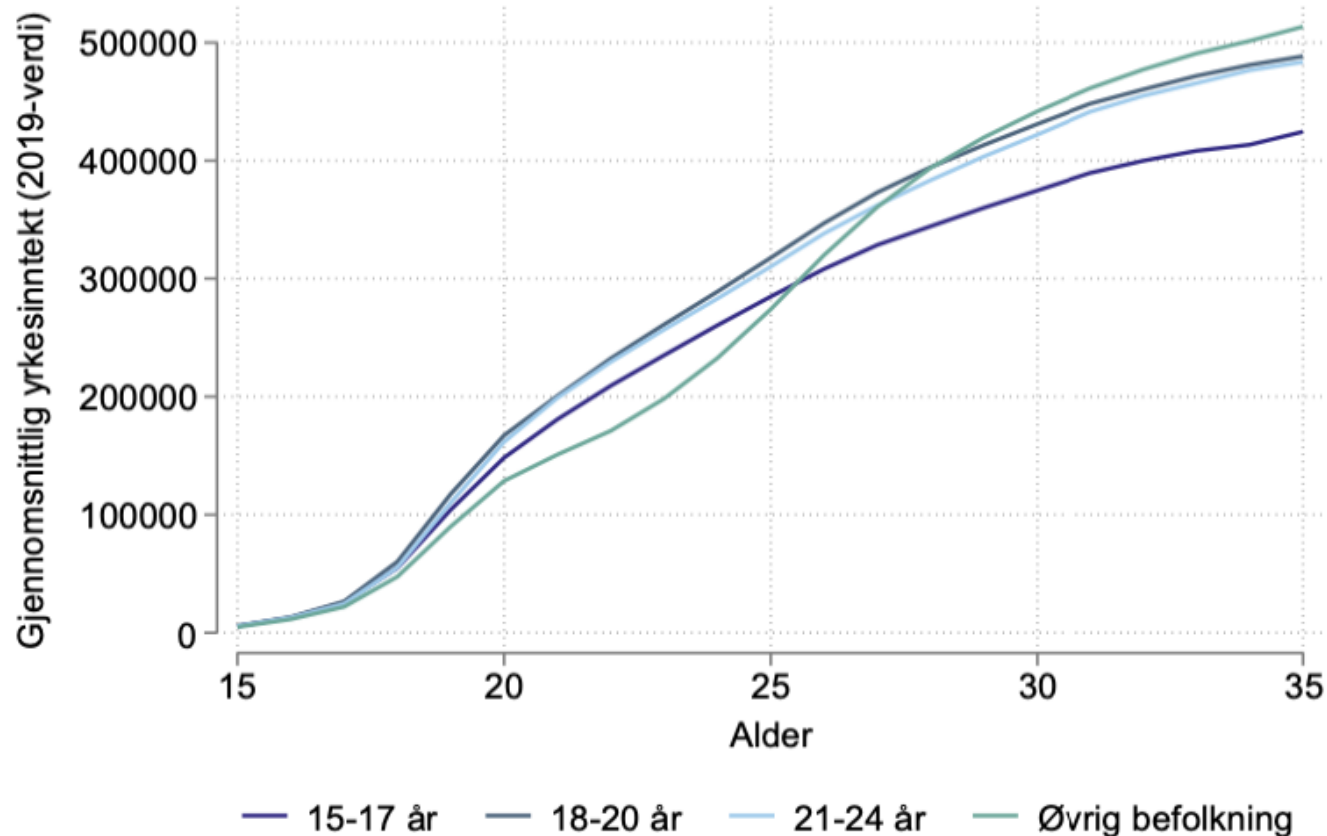

Flere er yrkesaktive i ung alder

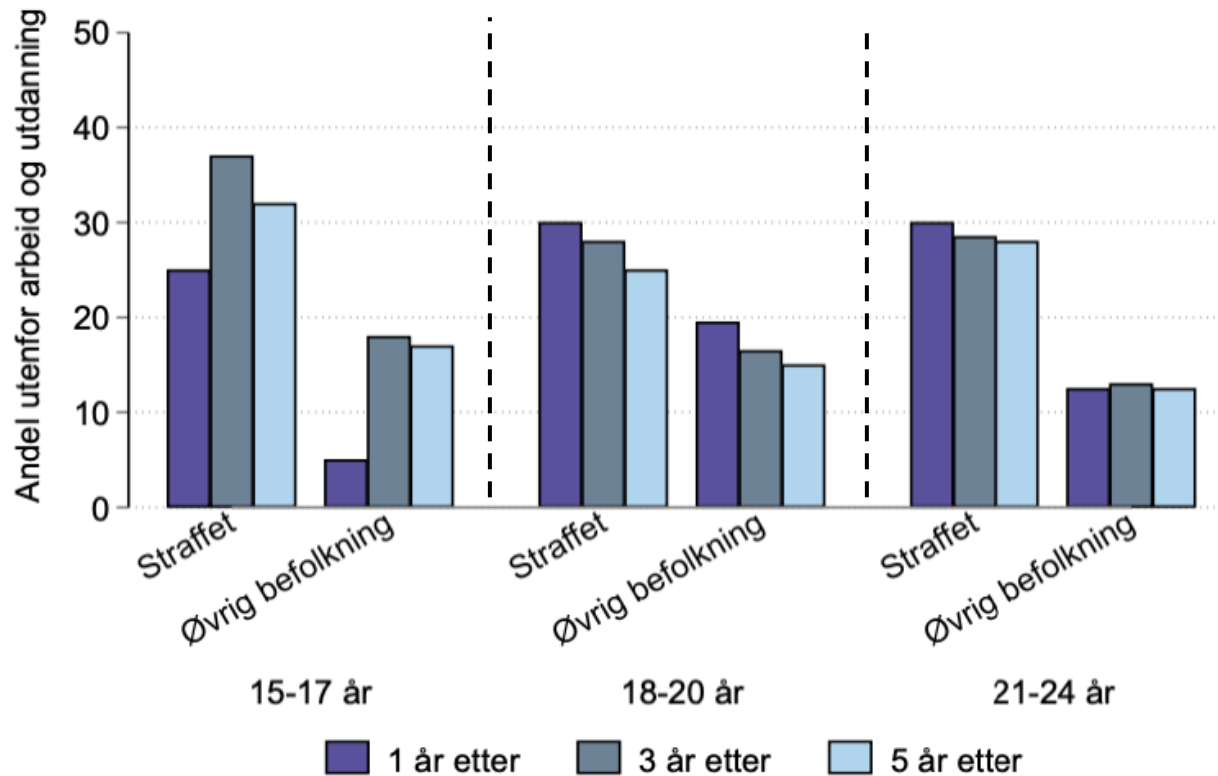
- Figuren viser andelen med inntekt >4G etter alder for førstegangssiktel se

Men de siktede har svakere inntektsprofil

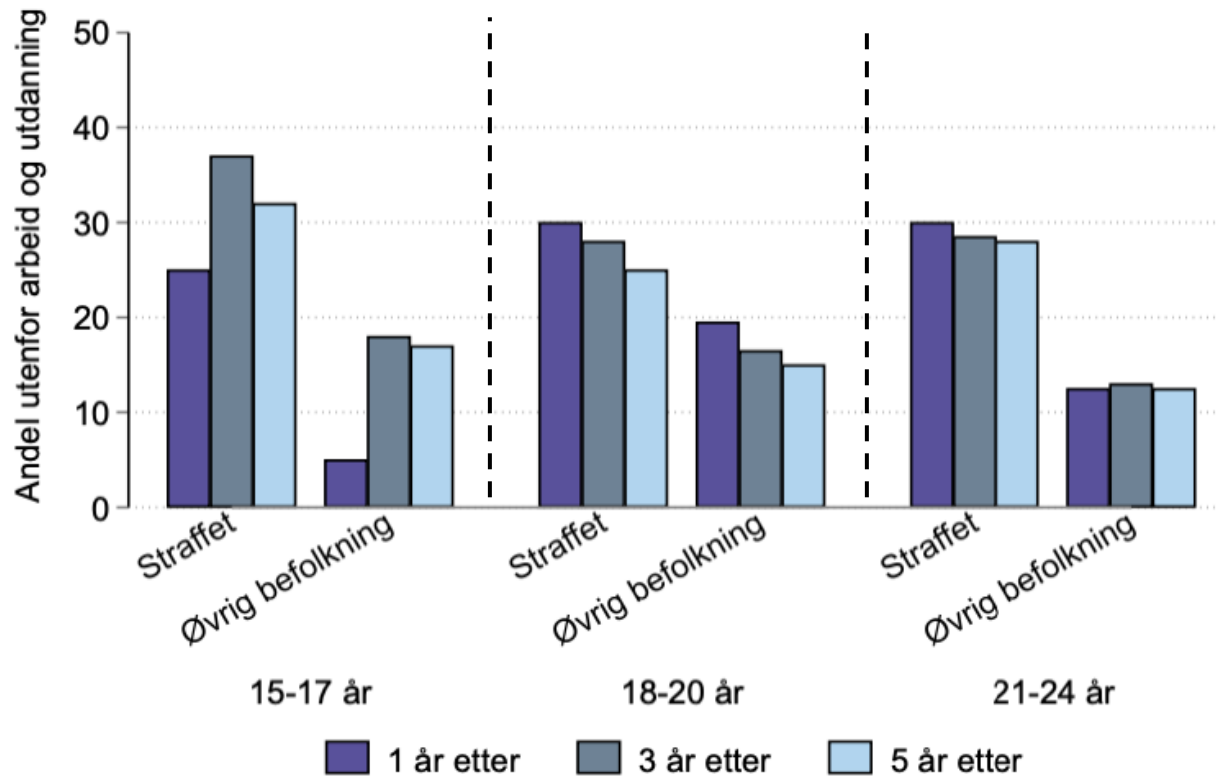
- Figuren viser gjennomsnittlig inflasjonsjustert yrkesinntekt på ulike alderstrinn
- Unge førstegangssiktede skiller seg ut
- Øvrig befolkning ligger midlertidig under (utdanning)

En høyere andel står utenfor

- Figuren viser andelen som hverken er i jobb (> 1G) eller utdanning

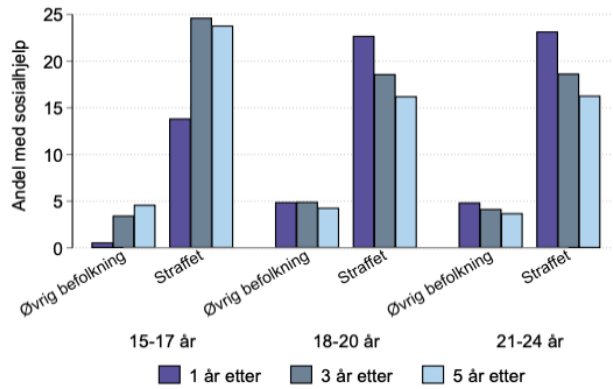
En høyere andel står utenfor

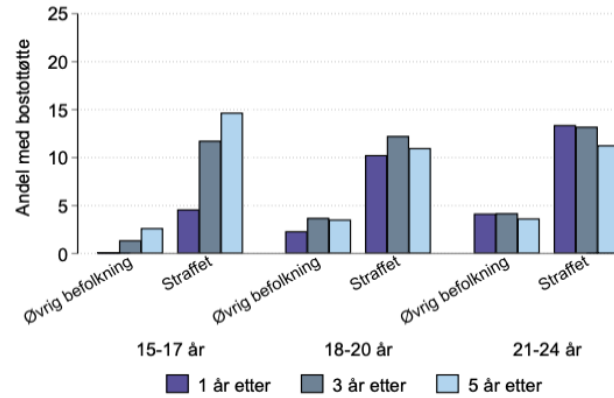
- Figuren viser andelen som hverken er i jobb (> 1G) eller utdanning

Betydelig høyere behov for støtte

A. Sosialhjelp

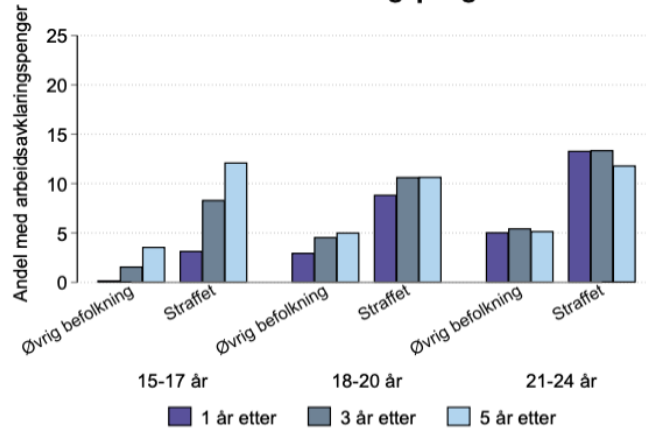

B. Bostøtte

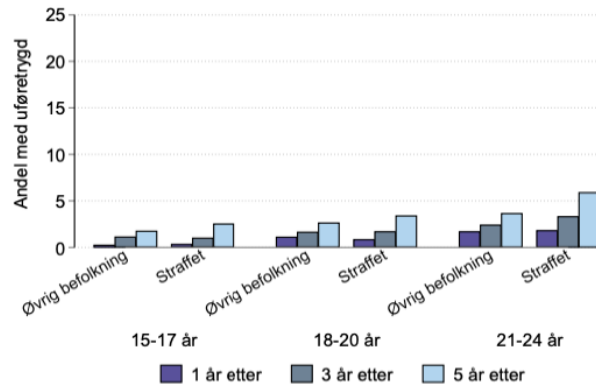

- De siktede har betydelig høyere behov for støtteordninger

C. Arbeidsavklaringspenger

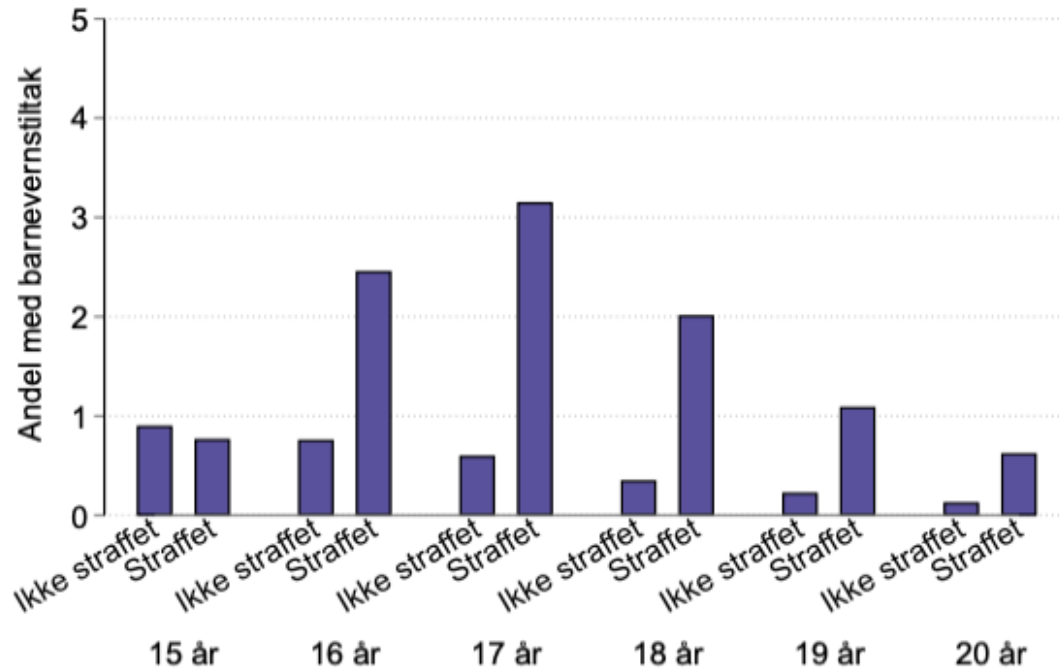

D. Uføretrygd

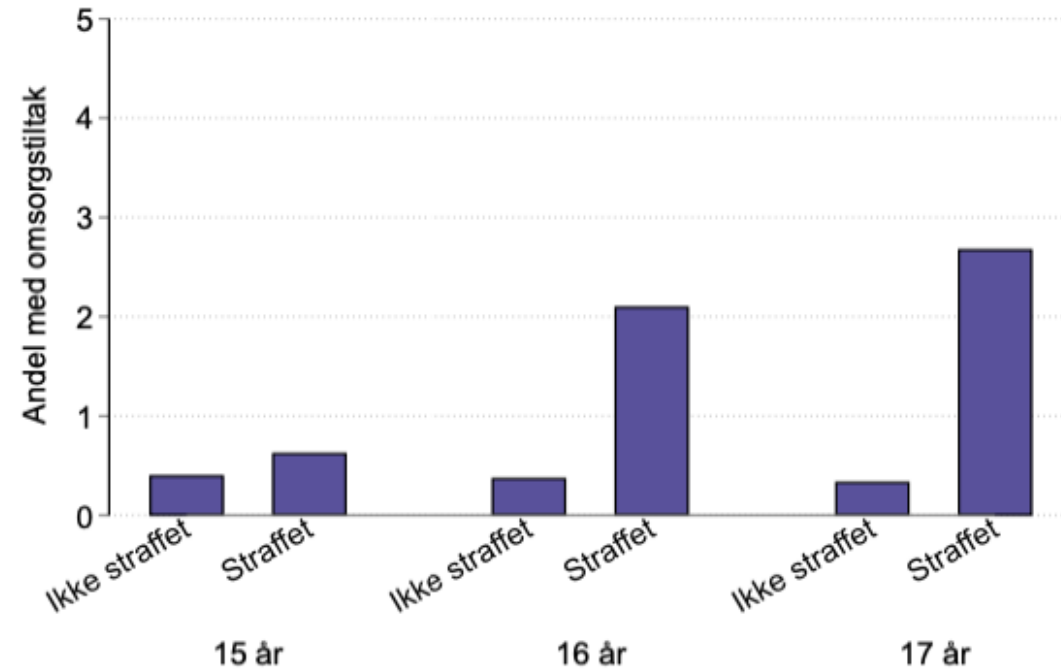

Vi ser også en forhøyet andel med støtte fra barnevernet ett år etter siktelse

A. Hjelpetiltak

B. Omsorgstiltak

Forskjeller etter hvilken straff de fikk?

- Er i rapporten
  - Selv etter statistiske justeringer går det litt bedre med de som får mindre alvorlige reaksjoner (forelegg og påtaleunndlatelser)...
  - Og litt dårligere med de som får de mer alvorlige reaksjonene (ubetinget fengsel, bot ved dom)
  - Flere mulige forklaringer
- Kausal
  - Forsøkte å sammenligne de som tilfeldig ble tilordnet strenge og mindre strenge dommere
  - For upresise til å være informative (usikkerhet fra +5 prosentpoeng til -65 prosentpoeng)

Konklusjon

- Overordnet om tidsutviklingen:
  - en positiv utvikling over tid
  - Trolig problematisk utvikling *under* kriminell lavalder
- Grupper med særlig risiko
  - De som sliter på skolen – uavhengig av sosial klasse og familiebakgrunn
  - Unge innvandrere født i utlandet